

Tale samefolkets dag i Kirkenes.

Buorre beaivi buohkaide, ja lihku beiviin.

Lea hui sturorra ilu munnje ahte satan duollat dan sàrdni dappe Kirkonjargas.

Denne uka har jeg vært på bispevisitas i Sør-Varanger. Det har vært noen fantastiske dager, og jeg har møtt mange kjente fra den tida jeg bodde her og var prest, fra 1985-91.

Mye er som før, det er bare det at vi har blitt 25 år eldre. Og mye er veldig annerledes. Som f.eks det at 6. februar var en ganske alminnelig vinterdag de årene jeg bodde her.

I 1826 – det nærmer seg altså for 200 år siden, ble nåværende grenser trukket opp mellom Norge og Russland. Fram til da ble områdene Petsjenga, Pasvik og Neiden regnet som felles norsk-russisk skatteland. Fram til da var nok samene i stor grad nomader, og grensene fantes ikke. Senere ble de mer fastboende, og nå bor det samer i alle 3 landene.

Midt på 1800-tallet var samene i klar majoritet i Sør-Varanger, nordmennene var i mindretall. De fleste samene var sjøsamere, men her var også østsamer, og dessuten reindriftssamer som var nomader. Den første læreren i Sør-Varanger var trolig Poul Poulsen – kalt skole-Pål. Han var same, og reiste rundt i Sør-Varanger og underviste.

Nordmenn og finnlendere (eller skal vi si kvæner) kom etter hvert til kommunen, og dermed kom både norskspråklige og finskspråklige skoletilbud. Den første læreren for norsktalende skolebarn ble ansatt i 1849. På slutten av 1860-tallet ble det også gitt skoleundervisning på kvensk (finsk). (kilde: Siv Rasmussen: Fra Sør-Varangers samiske skolehistorie)

Vi er i et samisk område. De samiske tradisjonene er sterke og dype.

Vi kan likevel ikke komme unna at enkelte politiske prosjekter er mer vellykkede enn andre. Fornorskingen på 1800- og 1900-tallet må vi kunne se på som et svært vellykka prosjekt.

Kirkelivet har, som samfunnslivet ellers, blitt påvirket av fornorskingen. Noen prester og biskoper prøvde å kjempe mot, men for en stor del har kirka vært lydige mot staten i dette.

Det hører jo også med at kirkene både i Grense Jakobselv, Neiden og Svanvik er bygd for å fortelle både de som bor her og alle andre at dette er Norge, og er norsk!

Jeg er dàdja – med foreldre fra vestlandet – men med det meste av oppveksten i Finnmark. Som liten i Kautokeino hendte det at jeg kom hjem med noen samiske ord. Mor og far syntes det var flott, helt til noen som kunne språket hørte hva det var jeg serverte, og det var klar beskjed om at det passet ikke. Det er kanskje slik at de første ordene jeg lærte på samisk var bannskap. Det har blitt andre ord etter hvert!

Jeg stifta etter hvert familie, og ikke sjelden kom det brev fra foreldrene mine. Far innledet alltid brevene med å skrive – på nynorsk – «Kjære alle saman». Han sendte likelydende brev til meg og mine søsken med familier. En gang skrev jeg tilbake til far at jeg syntes det var dårlig gjort av ham å sende brev som var til både kona mi, og barna mine, men ikke til meg, som var den eneste i familien som ikke var same. I neste brev sto det: Kjære dykk alle.

Jeg kom til Sør-Varanger som prest i 1985 – det nærmer seg faktisk 31 år siden. Jeg møtte et samfunn som var norsk, men med god aksept på å snakke finsk – noen steder hadde det faktisk en viss status.

Men samisk, nei, det brukte man ikke i Sør-Varanger. Men jeg var jo litt nysgjerrig. Er gift med en same, hadde jobba som prest et år i Kautokeino, og kunne litt av språket.

Samme hvem jeg spurte, fikk jeg som svar at det var ikke behov for å gjøre noe på samisk her. Her var det norsk og finsk som var språkene. Dette var før jernteppet hadde begynt å åpnes på Storskog.

Men jeg hørte en annen røst. Det var sjefen min, prost Anton Kåre Kvammen i Vadsø. Vokst opp i Sør-Varanger, og tidligere prest her. Han sa til meg at når du bare får kontakt, finner du mange som snakker samisk i Sør-Varanger. Og jammen fikk Kåre rett! Kåre er en av pionerene i å åpne våre samfunn, og ikke minst kirka for aktiv bruk av samisk, også utenfor det som noen kaller det samiske kjerneområdet. Jeg tror hans betydning for dette er sterkt undervurdert.

I går kveld, 5. februar 2016, åndet Anton Kåre Kvammen stille og rolig ut. Han er nå gått ut av tiden – og inn i evigheten. Takk for alt han har betydd for så mange. Fred over hans gode minne!

På Wesselborgen fant jeg det jeg lette etter. Her kunne jeg si «buorre beavi», og fikk svar: «Ipmil atti»! Jeg var en forsiktig mann, andaktene og alt der skjedde på norsk, men det ble litt samisk i noen samtaler. Og: jeg husker særlig en gang at vi feiret nattverd på samisk inne på et rom. Det var en person som var svært så språkmektig, men når livet gikk mot slutten var det bare et språk som gjaldt, og det var morsmålet. Samegiella lea viamogiella: samisk er hjertespråket.

Jeg inviterte noen venner fra min fortid i Samemisjonen. Vi hadde samisk/norsk gudstjeneste, jeg tror det var i Jarfjord og Neiden (turte ikke her i byen). Prosjektet ble dømt nord og ned på forhånd. Men det kom jo folk, og du så takknemlige de var! For vi leste i Bibelen på samisk, vi sang på samisk, vi bad på samisk!

Jeg har hørt en del av historien senere. Samisk salmesanggruppe. Samiske gudstjenester. Samtidig som hele samfunnet her har fått mer kontakt med sine egne samiske røtter.

Og tenkt å kunne ha en så stor feiring av samefolkets dag. Fantastisk. Og neste år: da er det 100-årsjubileum for det første samlende samiske samlende møte: 6. februar 1907 i Trondheim!

Tenk å være stolt av sin bakgrunn, i stedet for å skjemmes?

En viktig ting må jeg føye til: det er feil, og altfor enkelt, å si at hvis noe er samisk, er det knyttet til samisk språk og til reindrift. Det er et mindretall av samene som driver med reindrift. Mange samer i Norge i dag er «språkløse» - de er vokst opp i norsk miljø, og om foreldre eller besteforeldre har kunnet samisk, har de ikke lært det videre, for det har jo vært betegnet som en ulempe, en byrde i en god og naturlig utvikling. Men man er jo like god same likevel, uansett hvilket språk man har, og uansett hvilket yrke man har.

Men nå da. Hvordan er det i dag? Har det snudd seg, slik at samer er på topp i den lokale sosiale rangstigen – og flyktninger som har syklet hit er nederst?

Alle mennesker er nøyaktig like mye verd. Alle har like stor rett på et godt liv. Jeg har sett litt i media, og har hørt litt nå om hvordan det var her i Kirkenes og Sør-Varanger i høst når tusenvis av flyktninger kom over grensa. Jeg har hørt om velorganisert god mottakelse, og ikke minst har jeg hørt masse om positive mennesker som hjalp til på alle mulige måter slik at det skulle gå så knirkefritt som mulig. Jeg er imponert over den store innsatsen dere gjorde her i Sør-Varanger, og at dere fortsatt er godt vertskap for flyktninger og asylsøkere.

Jeg skal ikke bruke 6. februar-talen til å si hvordan Norges flyktningepolitikk skal være, men menneskeverdet og menneskerettighetene får vi ikke lov til å sette i spill. I støyten har jeg vært bekymret for at det har skjedd i vårt gode land.

Som nasjon har vi spesielle forpliktelser i forhold til samisk språk og kultur. Fordi samene er et urfolk. Hvis ikke vi veldig bevisst tar vare på dette, vil det dø ut.

Samisk språk er utrolig viktig. Men ikke slik at du er en mindreverdige same hvis du ikke kan språket. Ikke slik at det kreves av hver enkelt av oss at vi gjør så og så mye

samisk. Men språk, duoddji, musikk, joik, alle disse kulturelementene – når vi tar dem i bruk, er vi med å viderefører flotte, verdifulle tradisjoner inn i ei ny tid. Det er som med oss mennesker, og som alt annet i samfunnet: det må slipes, tilpasses og fornyes – men også tas vare på med sin uendelige verdi.

I morgen er det visitasgudstjeneste kl. 11 i Kirkenes kirke. Denne dagen vil det bli en del samisk i kirka, fordi det er 6. februar i dag, og rett og slett fordi vi er avhengige av at det religiøse språket klinger sammen med språk, tanker og følelser som er hos oss.

Å ta vare på og bruke samisk kultur skal ikke bare gjøres av museumsfolkere. For det er snakk om framtida. Tenk så mye flott og verdifullt som finnes i den samiske kulturen. La det få blomstre og utvikle seg, i godt samspill med den rike kulturen som ellers lever her, og se at det vil bli til vekst og utvikling i denne flotte grensekommunen.

Takk for meg